

КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРАВО

УДК 342.97+35.075.5

Н. В. Ильєва, канд. юрид. наук, доцент

Одеського національного університету імені І. І. Мечникова
Французький бульвар, 24/26, Одеса, 65058, Україна

ПИТАННЯ ВЗАЄМОДІЇ ДЕРЖАВНИХ ТА НЕДЕРЖАВНИХ ОРГАНІВ З СУБ'ЄКТАМИ НОТАРІАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Статтю присвячено питанню взаємодії державних та недержавних органів з суб'єктами нотаріальної діяльності, досліджено поняття взаємодії як форми співпраці між державними та недержавними органами і органами нотаріату. Визначено основні напрямки взаємодії органів нотаріату з державними і недержавними установами.

Ключові слова: інститут взаємодії, нотаріальна діяльність, державні та недержавні органи, соціальна взаємодія

Висвітлення теми дослідження необхідно почати з аналізу філософської категорії «взаємодія». Будь-яке явище самотійне, ізольоване від інших об'єктів матеріального світу, існувати не може. Лише взаємодіючи з іншими, різні явища, предмети, об'єкти функціонують і розвиваються.

У широкому змісті «взаємодія — це процес взаємного впливу об'єктів один на одного, найбільш загальна, універсальна форма зміни їхнього стану». Т. Котарбинський вважає, що «два суб'єкти взаємодіють, якщо хоча б один з них допомагає або перешкоджає іншому».

В юридичній літературі теоретичні питання взаємодії державно-правових явищ досить широко освітлені, і є досить велика кількість тлумачень цього терміну, але не дивлячись на це, відсутня однозначна характеристика сутності даної категорії і це обумовлюється багатогранністю семантики самого слова «взаємодія» та акцентуванням уваги у визначенні цієї категорії на детальних аспектах. «Взаємодія» є як міжгалузьевою категорією, так і адміністративно-правовою.

Таким чином, для категорії «взаємодія» з філософської точки зору характерно: по-перше, наявність фактичних та стійких зв'язків, по-друге, таких зв'язків, що дозволяють об'єктам впливати один на одного; по-третє, наявність самого впливу, у результаті якого відбувається взаємна зміна взаємодіючих сторін.

Спеціально-юридичний підхід дозволяє зробити аналіз нормативно-правових актів, що діяли і діють у сфері взаємодії нотаріальних органів. Таким чином, спеціально-юридичний підхід до поняття взаємодії показує, що його сутність не зводиться тільки до спільної діяльності суб'єктів, а містить у собі більш широке коло зв'язків і контактів (обмін інформацією, узгодження самостійних дій, планування роботи тощо).

Разом з тим аналіз зазначених вище понять взаємодії свідчить про те, що термін «взаємодія» несе дуже багато смислових навантажень. Це пояснюється як складністю та багатозначністю даного терміна, так і різноманітністю аспектів його вивчення. Спільною рисою майже всіх наведених визначень поняття «взаємодія» є те, що автори тлумачать взаємодію як узгоджену діяльність, спрямовану на досягнення мети, виконання завдань або досягнення результату.

Отже, під взаємодією ми розуміємо засновану на законах і підзаконних нормативних актах, а в окремих випадках і спонтанна (ініціативна) але все ж таки погоджена за цілями, місцем, і часом діяльність незалежних один від одного суб'єктів чи окремих осіб щодо виконання сумісних завдань.

Найчастіше взаємодія визначається як погоджена діяльність, або кооперація праці. Сама ж діяльність — категорія настільки різнопланова, що дати їй однозначну інтерпретацію неможливо. Саме тому багато вчених для формулювання дефініції «взаємодія» пропонують брати за основу принципово різні функціональні аспекти взаємодії.

Г. А. Туманов і К. Н. Єрмаков визначають взаємодію як важливу умову діяльності органів або служб, необхідний засіб досягнення поставлених завдань; засіб досягнення погодженості; ділову співпрацю; складову частину комплексності заходів; узгодження зусиль всіх ланок апарату [1, 40].

Поняття взаємодії як форми співпраці між державними органами та між органами нотаріату на законодавчому рівні сьогодні не роз'яснено, хоча існує велика кількість нормативно-правових актів стосовно порядку та принципів взаємодії. Підставами взаємодії органів нотаріату та інших органів державної влади можуть бути з приводу:

1. Взаємодії органів державної податкової служби та нотаріальних органів. У зв'язку з виникненням на практиці питань, пов'язаних із виконанням нотаріусами функцій податкових агентів під час посвідчення договорів про відчуження нерухомості. Сума податку самостійно сплачується сторонами (або однією стороною) договору до його нотаріального посвідчення через установи банків у сумі, визначеній податковим агентом. Таким чином, обов'язок щодо сплати податку законодавець покладає на сторону договору, а на податкового агента (нотаріуса) — обов'язок визначення відповідної суми, тобто нарахування податку, а також контроль за здійсненням сплати податку шляхом перевірки відповідного платіжного документа та вчинення дії щодо подання відповідної інформації податковому органу.

Здійснення нотаріального посвідчення договору про відчуження нерухомості за відсутності документа, що підтверджує сплату сторонами договору визначеної нотаріусом суми податку, є неналежним виконанням нотаріусом покладених на нього функцій податкового агента в частині нарахування податку з доходів фізичних осіб. Якщо нотаріус посвідчив договір з відчуження об'єктів нерухомого майна без сплати податку стороною договору, обов'язок щодо сплати відповідних податкових зобов'язань повинен виконати нотаріус — податковий агент.

2. Взаємодії нотаріусів із суб'єктами державного фінансового моніторингу, щодо запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом. Законодавчо суттєво розширився перелік суб'єктів первинного фінансового моніторингу. Тепер ними є: нотаріуси, адвокати, суб'єкти підприємницької діяльності, що надають юридичні послуги (за винятком осіб, які надають послуги у рамках трудових правовідносин), торговці нерухомістю, оператори поштового зв'язку (в частині здійснення ними переказу грошей), торговці дорогоцінними металами і дорогоцінним камінням, аудитори, аудиторські фірми, юридичні особи, які проводять будь-які лотереї, фізичні особи – підприємці, які надають послуги з бухгалтерського обліку, суб'єкти господарювання, що надають юридичні послуги, та деякі інші представники нефінансових професій. Зокрема це стосується фізичних осіб – підприємців та юридичних осіб, які проводять фінансові операції з товарами (виконують роботи, надають послуги) за готівку на великі суми, тобто під це підпадають торговці автомобілями, мотоциклами, яхтами тощо.

Органи нотаріату взаємодіють із суб'єктами державного фінансового моніторингу, серед яких визначено: Національний банк України, Міністерство фінансів України, Міністерство юстиції України, Державна комісія з цінних паперів та фон-

дового ринку, Державна комісія з регулювання ринків фінансових послуг, Державна служба фінансового моніторингу України.

3. Взаємодії інституту нотаріату з судовою системою щодо сприяння досягненню завдань правосуддя і запобігання виникненню судових спорів за допомогою попередження порушення цивільних прав і інтересів, забезпечення їхньої належної реалізації, тобто превентивна взаємодія.

Слід сказати і про те, що нотаріат значно полегшує встановлення обставин справи в судовій процедурі, оскільки юридична чинність виданих нотаріусом документів надзвичайно висока. І хоча закон не дає переваг ніяким доказам (згідно з цивільним процесуальним законодавством України), проте нотаріальні документи мають певні особливості. Вони об'єктивно викликають довіру в суду, оскільки видані незалежною, безсторонньою, компетентною особою, не зацікавленою у результаті спору. І якщо можна заперечувати факти, підтверджені показаннями одних свідків за допомогою показань інших, то зміст більшості нотаріально оформлених документів можна оспорювати лише шляхом пред'явлення відповідного позову, наприклад, про визнання недійсним заповіту, свідоцтва, договору тощо.

І для правосуддя, і для нотаріату існує спільна мета — забезпечення захисту прав громадян і юридичних осіб. І суддя, і нотаріус діють від імені держави, реалізують владні повноваження. Участь нотаріуса у посвідченні цивільно-правових відносин як представника державної влади полягає у тому, що він покликаний, по-перше, реалізувати державну функцію по охороні і захисту прав, не допускаючи їхнього порушення, і, по-друге, надати цивільно-правовим відносинам законний, стабільний, безконфліктний і передбачуваний характер. І суддя, і нотаріус при здійсненні своїх функцій в однаковій мірі повинні бути незалежні і від держави, і від учасників процесу. Цей факт, у свою чергу, обумовлює такі принципи діяльності судді і нотаріуса, як об'єктивність, неупередженість, підкорення тільки закону і неприпустимість втручання в їх професійну діяльність [2, 179].

Виходячи з цього, слід сказати, що інституційно судова система і нотаріат активно взаємодіють. По-перше, ефективна нотаріальна діяльність виключає необхідність звернення до суду і порушення цивільного процесу. По-друге, нотаріальна форма забезпечує доказову силу правам, фактам і документам, що полегшує при необхідності в наступному процесі розгляду і вирішення цивільних справ у суді, встановлення фактів, що входять у предмет доказування у даній справі.

Слід відмітити, що взаємодія провадиться на різних рівнях, тобто на регіональному, державному, міждержавному. Особливого змісту інститут взаємодії набуває в період проведення адміністративних реформ: скорочення, реформування і навіть ліквідації окремих служб; формування нових структур; уточнення їх компетенції і багатьох інших процесів, що підвищить значимість взаємодії в процесі управління.

Незалежно від того, який характер носить взаємодія — ініціативний або визначений нормативними актами, безпосередній або опосередкований, зовнішній або внутрішній — їй необхідно, в більший або менший мірі, організувати: домовитися (усно або письмово) про час, місце, форму спільних дій, сили, засоби та ін. У тих випадках, коли взаємодія носить нормативно-правовий характер, дії взаємодіючих сторін можуть бути досить жорстко регламентовані. Це пов'язане найчастіше з необхідністю дотримання правових норм, прагненням деталізувати, упорядкувати процес взаємодії, полегшити тим самим поведінку суб'єктів управління в екстремальних ситуаціях. У тих випадках, коли взаємодія носить ініціативний характер, або пов'язана із вирішенням порівняно нового завдання, організаційний процес може вимагати багато часу і зусиль. Організація будь-якої взаємодії, не говорячи вже про саму взаємодію, є завжди багатостороннім процесом, де кожний партнер рівноправний і однаково зацікавлений у кінцевому результаті.

4. Міністерство юстиції та нотаріальні палати, здійснюючи поточний контроль за діяльністю різних суб'єктів нотаріальної діяльності, цілком логічно повинні вза-

емодіяти, однак механізм такої взаємодії у законодавстві невизначений, що є істотною проблемою, яка вимагає негайного вирішення.

Основним завданням Департаменту нотаріату, банкрутства та функціонування центрального засвідчувального органу, який функціонує як структурний підрозділ Міністерства юстиції України, є забезпечення виконання покладених на Міністерство юстиції України завдань щодо розвитку системи нотаріату, організації його роботи, формування і забезпечення реалізації державної політики з питань використання електронного цифрового підпису, державне регулювання і нагляд у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, а також виконання, в межах компетенції, договорів про правову допомогу та правові відносини, укладених з іноземними державами, та Конвенцій, до яких приєдналась Україна.

5. Ще одним суб'єктом, з яким взаємодіють нотаріальні органи, є Всеукраїнська асоціація фахівців з питань реєстрації прав на нерухомість та технічної інвентаризації нерухомості, яка була зареєстрована 18 червня 2003 р. Міністерством юстиції України. Основною метою діяльності Асоціації є представництво, вираження і захист прав та інтересів членів Асоціації, сприяння в реалізації статутних завдань членами Асоціації.

Основними завданнями Асоціації є взаємодія з органами державної влади та органами місцевого самоврядування, міністерствами, відомствами, у тому числі і з органами нотаріату, оскільки діяльність щодо реєстрації прав на нерухомість дуже тісно пов'язана із нотаріальною діяльністю; захист прав та інтересів членів Асоціації; сприяння розвитку і здійсненню наукових досліджень з питань реєстрації прав на нерухомість та технічної інвентаризації нерухомого майна; формування громадської думки з усіх питань, що стосуються діяльності членів Асоціації; представництво інтересів членів Асоціації у Верховній Раді України, Кабінеті Міністрів України, міністерствах, відомствах та інших державних органах і громадських організаціях; надання консультаційної, методичної допомоги своїм членам з питань реєстрації прав на нерухомість та технічної інвентаризації нерухомого майна. За час своєї діяльності Асоціацією укладено угоди про співпрацю з об'єднаннями фахівців, які працюють на ринку нерухомості. Був підписаний Меморандум про співпрацю між Асоціацією та Українською нотаріальною палатою.

Соціальною взаємодією в широкому розумінні цього слова можна назвати діяльність двох та більше суб'єктів соціальних відносин, за якої вони зазнають взаємного впливу один на одного. Звичайно, що без взаємодії не можна собі уявити будь-яку діяльність. За своєю соціальною структурою взаємодія є досить складною та включає в себе взаємодію між різними ланками юристів та органами державної влади для захисту інтересів клієнта, у тому числі шляхом участі у розробці нормативних документів, спрямованих на підтримання балансу інтересів бізнесу та держави.

На нашу думку, доцільно дослідити та певною мірою уніфікувати досвід професійної взаємодії між нотаріальними органами та співробітниками органів державної влади. Зазначену взаємодію умовно можна класифікувати наступним чином.

За змістом взаємодії розрізняють конфліктну та позаконфліктну взаємодію. Під конфліктною ми розуміємо взаємодію, що виникає під час розгляду справ у судах, під позаконфліктною — взаємодію нотаріальних органів з не судовими органами державної влади. За ступенем офіційності: офіційна — процес взаємодії, який відбувається в рамках закону; та неофіційна. Неофіційна взаємодія, яка давно вже стала катастрофою для українського суспільства та має більш різку назву — корупція, зі зрозумілих причин не є темою розгляду цього дослідження.

Таким чином, можна дійти висновку, що взаємодія державних та недержавних органів з суб'єктами нотаріальної діяльності це заснована на законах і підзаконних нормативних актах, а в окремих випадках і спонтанна (ініціативна) але все ж

таки погоджена за цілями, місцем, і часом діяльність незалежних один від одного суб'єктів чи окремих осіб щодо виконання завдань по досягненню загальних цілей охорони прав та інтересів фізичних і юридичних осіб.

Література

1. Туманов Г. А. Организация как функция государственного управления / Г. А. Туманов // Советское государство и право. — 1986. — № 1. — С. 38–46.
2. Юшкова Е. Ю. Судебная практика по вопросам нотариальной деятельности (2004–2009). — М.: Инфотропик, 2010. — 504 с.

Н. В. Ильева, канд. юрид. наук, доцент

Одесского национального университета имени И. И. Мечникова
Французский бульвар, 24/26, Одесса, 65058, Украина

ВОПРОСЫ ВЗАИМОДЕЙСТВИЯ ГОСУДАРСТВЕННЫХ И НЕГОСУДАРСТВЕННЫХ ОРГАНОВ С СУБЪЕКТАМИ НОТАРИАЛЬНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ

РЕЗЮМЕ

В статье рассмотрены вопросы взаимодействия государственных и негосударственных органов с субъектами нотариальной деятельности в Украине. Сделан вывод о том, что взаимодействие государственных и негосударственных органов с субъектами нотариальных органов — это деятельность независимых друг от друга субъектов по выполнению задач для достижения общих целей относительно охраны прав и интересов физических и юридических лиц.

Ключевые слова: институт взаимодействия, нотариальная деятельность, государственные и негосударственные органы, социальное взаимодействие.